

LA TOPONÍMIA DE SON FORTUNY (Estellencs, Mallorca)

Antoni ORDINAS GARAU,
Gabriel ORDINAS MARCÉ,
Antoni REYNÉS TRIAS

INTRODUCCIÓ

Son Fortuny, avui migpartida, era la possessió més gran del municipi mallorquí d'Estellencs i s'estén pel vessant de tramuntana del Puig de Galatzó (1.027 m). Ocupa la part més elevada del terme amb un 40% de la superfície municipal.

La gran superfície de la finca (663 has) va propiciar la seva divisió en grans extensions de límits a vegades difícilment identificables pels visitants, un cop abandonada l'explotació de moltes d'aquestes zones.

L'any 1981 el Consell Insular de Mallorca va adquirir una franja de 283,5 has situades a la part meridional i manco productiva de la finca. Aquesta part fou declarada d'Utilitat Pública el 18 de maig de 1983, amb el número 13 del Catàleg de Finques d'Utilitat Pública de les Balears.

Durant els anys 1996 i 1997 hem dut a terme la recollida dels noms de lloc d'aquesta possessió mallorquina. El present treball no és més que un avanç dels resultats obtinguts a partir de la classificació i una primera anàlisi d'aquesta tasca.

LA TOPONÍMIA

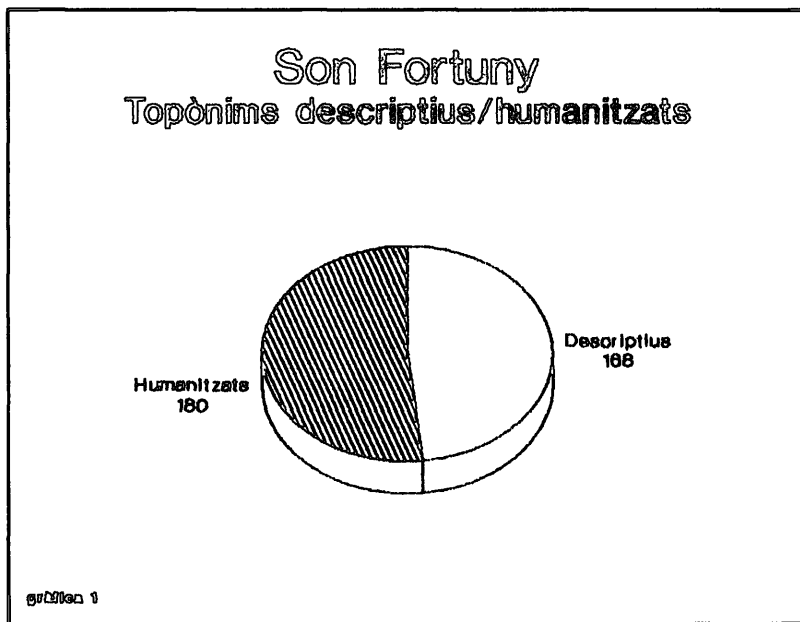
Algunes de les característiques de la zona de Son Fortuny -com les dificultats d'accés de bona part del territori incrementades per l'abandonament de la seva explotació que complica el trànsit pels tiranys-, juntament amb l'escassa toponímia recollida amb anterioritat fan del tot imprescindible la consulta de les fonts orals, tant a l'hora de reunir la totalitat dels noms de lloc com a la d'aconseguir adjudicar a cada un d'ells la corresponent i precisa situació. No obstant això, i per contra del que succeeix a molts altres indrets de la Serra de Tramuntana, la localització dels informants ha resultat una tasca relativament assequible. A l'estreta i històrica relació entre la possessió de Son Fortuny i el poble d'Estellencs hi trobam la lògica explicació. Pocs són els estellenquins o les estellenquines que no coneguin una part o altra d'aquella propietat i que, a un moment o altre de la seva vida, no hi hagin treballat. Així, la nostra tasca de toponimistes s'ha limitat a la simple selecció dels informants entre un col·lectiu ben conegut i pràcticament aglutinat entorn al poble d'Estellencs.

LA DENSITAT TOPONÍMICA

El present recull toponímic abasta la totalitat de la possessió de Son Fortuny, és a dir, inclou tant els noms de lloc de l'actual finca pública com els situats a la part privada. El resultat global del recull són 188 llocs nominats als quals cal afegir 25 variants toponímiques, i tot plegat suma un total de 213 topònims recollits. A partir d'aquesta xifra s'estableix la densitat del conjunt de l'arreplega i que arriba als 31,1 topònims/km². Si distingim les dues propietats actuals de la finca, pública i privada, les densitats corresponents són de 20,5 i 47,6 topònims/km², respectivament. L'explicació d'aquestes diferents densitats es troba en el caràcter muntanyenc i bosconiós de la part pública de la finca, front al conradís i més planer del Son Fortuny privat.

LA CLASSIFICACIÓ

En agrupar els topònims a partir de distints criteris -que, no essent excloents entre si, fan que el resultat del sumatori superi àmpliament la xifra total de topònims recollits-, observam en primer lloc que el nombre dels topònims relatius al medi natural o descriptius és lleugerament inferior al dels que deixen constància de la presència de l'home, una mica més nombrosos (gràfica 1).

Dins el grup de topònims referits a la descripció del paisatge natural hi distingim quatre subgrups:

- a) Topònims orogràfics: *Avenc des Puig, Bosc des Salt, es Castellet, Cingle de*

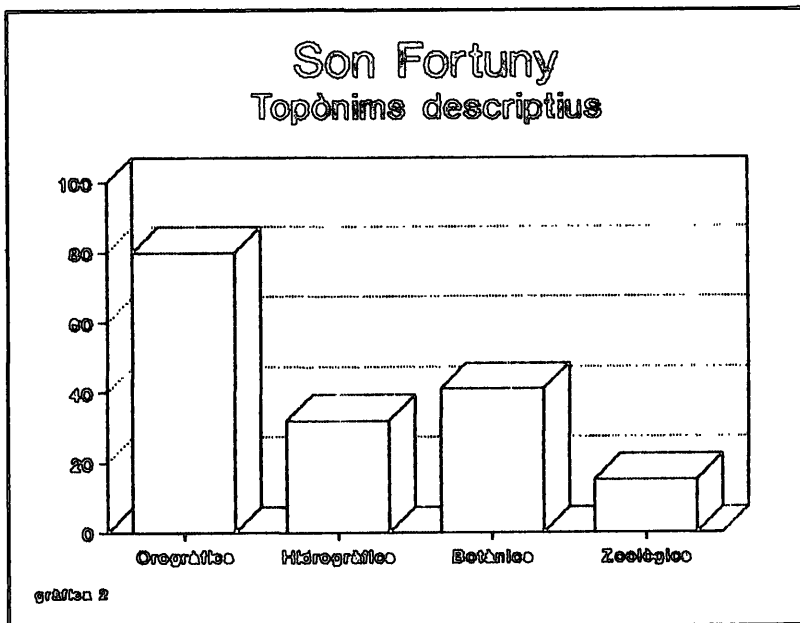
ses Costes, Cingle Redó/Cinglet Redó, Coa des Rafalet, Coll d'Estellencs/es Coll, Coll de sa Moleta Rasa, Coma d'en Jaumot, Coma des Moro, Comellar d'en Flac, Comellar de sa Figuera, Comellar de sa Font d'en Miquelet, Comellar de sa Nesslerera, Comellar de ses Fonts, Comellar des Garrovers Rossos, Comellar des Muls, Comellar des Puntals, Costa d'en Mateu, Coster d'en Faies, Coster de na Perdiu, Coster des Puig/Cingle des Puig, Cova d'en Pellisser, Cova des Vent, Cova des Pla de s'Ermita, Cova des Cans, es Bisbe, es Forat d'Amunt, es Llavassi, es Morro, es Regaló, ets Avencs, Morro de ses Serveres, es Morralàs, na Pelada, Pas des Puntals/es Pas, Pas dets Avencs, sa Penya Vermella, Penyal d'en Xorc, Penyal de n'Ugó, Penyal de sa Coma des Moro, Penyal de sa Plana, Penyal des Cingle, Penyal des Degotissos, Pla de na Gual, Pla de na Jovera, Pla de s'Ermita, Pla de sa Bassa, Pla de sa Senyora, Pla de ses Fonts, Pla de ses Serveres/Plana de ses Serveres, Pla des Bosc, Pla des Puntals, Puig Babaiós/Barbaiós/Burbaiós, Puig de Galatzóles Puig, Racó de ses Cases Velles, Roca d'en Fortuny, Roca d'en Pujol, Roca des Migdia, Rocar de s'Olivar d'Enmig, Rocar de ses Jonqueretes, Rotlo de sa Roca, s'Arreplegada, sa Cova Llarga, sa Moleta Rasa, sa Regata, sa Serra, Serra des Pinotells, Serral d'en Monjo, Serral de ses Olles, ses Fonts.

b) **Topònims hidrogràfics:** *Bassa d'en Ferrer, Cocó de sa Parada, Cocó de ses Someres, Comellar de sa Font d'en Miquelet, Comellar de ses Fonts, es Cisternó, es Forat d'Amunt, Font d'en Miquelet, Font de Dalt/Font de sa Boal, Font de ses Serveres/Abeurador de ses Serveres, Font de Son Jover, Font dets Oms, na Caragolina, Penyal des Degotissos, Pla de sa Bassa, s'Aljub/s'Aljupot, Aljub des Pins Vesos, sa Cisterneta, Salt de s'Aigo, ses Canals, ses Fontasses, ses Fonts, Torrent d'en Miquelet, Torrent de Son Jover, Torrent de s'Aigo/Torrent Major, Torrent des Gorgs, Úll de s'Aigo.*

c) **Topònims botànics:** *Bosc des Salt, Camí de ses Serveres, Aljub des Pins Vesos, Coll des Pi, Comellar de sa Figuera/Rota de sa Figuerota, Comellar de sa Nesslerera, Comellar des Garrovers Rossos, Era de ses Serveres, es Noguers, es Pinotells, es Pins Vers, es Revellar/Rota des Revellar, ets Ametlers, Font de ses Serveres/Abeurador de ses Serveres, Font dets Oms, Garrover des Juevert, Garrover des Cans, Garrover de sa Mula, Marjada de sa Figuera Vergunya, Morer de Sant Joan, Morro de ses Serveres, Olivera de sa Tasca, Olivera de s'Arrel, es Pinaret, Penyal de n'Ugó, Pla de ses Serveres/Plana de ses Serveres, Pla des Bosc, Rocar de ses Jonqueretes, n'Ugó/Rota de n'Ugó/Pla de n'Ugó, Rota des Pi, Rotlo de s'Alzina, Rotlo de sa Figuera, Serra des Pinotells, ses Jonqueretes, ses Serveres.*

d) **Topònims zoològics:** *Boal de ses Fonts, Boal de ses Serveres, Cocó de ses Someres, Cova des Cans, Garrover des Cans, Garrover de sa Mula, Comellar des Muls, Corral de ses Cabres, es Bolcadors, es Carnatge, na Caragolina, na Mosqueretes, ses Beies, Tanqueta des Jai des Bou/Tanca des Jaç des Bou;*

Com es pot apreciar també a la gràfica 2, el grup dels orogràfics és el més nombros, cosa gens estranya si tenim en compte les característiques del relleu de Son Fortuny, al vessant septentrional del sector SW de la Serra de Tramuntana. Hi apreciam els genèrics avenc, cingle, coll, coma, comellar, costa, coster, cova, forat,

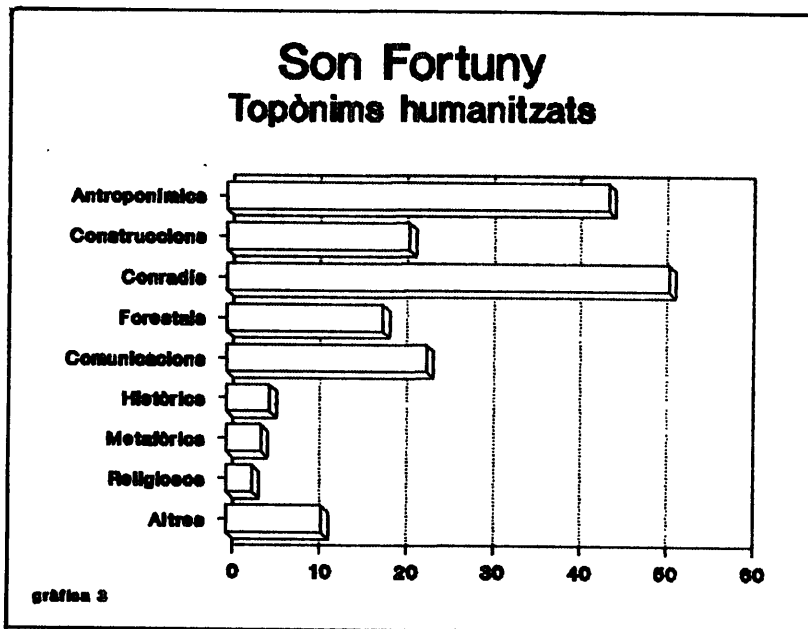
(es)llavassi, moleta, morro, morralàs, penya, penyal, pla, plana, puig, puntal, racó, regata, roca, rocar, salt, serra i serral.

El segueix en importància numèrica el grup dels topònims botànics en què apareixen des dels genèrics col·lectius (bosc, pinaret, revellar) fins a la presència d'exemplars aïllats (pi, figuera, figuerota, figuera vergunya, nesplera, olivera, garrover, morrer, alzina), passant per la referència a una presència vegetal més o manco abundant mitjançant la fórmula que fa servir el plural (serveres, pins vesos o pins vers, pino-tells, garrovers, nespleres, ametlers, oms, jonqueretes). Un cas especial és el de *n' Ugó*, on l'ús de l'article pronominal esdevé indicador inequívoc que l'abundància d'aquesta planta fou la motivadora del topònim.

Quant als topònims indicadors de la presència d'aigua, una mica menys nombrosos, són remarcables els genèrics font i torrent, però també adquireixen aquí rellevància cocó, bassa, abeurador, aljub, cisternó i canal.

Finalment, el fet que els topònims zoològics resultin minoritaris es constata a Son Fortuny una vegada més. Després de conèixer l'explotació ramadera de la finca no ens pot sorprendre la relativa abundància de les referències toponímiques al bestiar gros (bous, muls i someres), a vegades en forma de genèrics manco explícits com bolcador i carnatge. Tot i que també escassa, tampoc no ha de resultar estranya l'al·lusió tant a les cabres com als cans. Una mica més curiosa sí que resulta la possible referència a mosques, abelles i caragols, encara que no és inèdita a la toponímia mallorquina. Més destacable ens resulta l'absència de les aus a la toponímia de Son Fortuny, que romp així la tònica marcada per altres indrets.

D'altra banda, dins el conjunt dels topònims que fan palesa la petjada de l'home, en destacam els següents subgrups, dels quals també dóna constància la gràfica 3:

a) **Topònims antroponímics:** *Barrera d'en Verd, Bassa d'en Ferrer, Camí des Moliners, Can Faies, Caseta de Son Jover, Caseta des Pastor, Coll des Carnisseret, Coma d'en Jaumot, Comellar d'en Flac, Costa d'en Mateu, Coster d'en Faies, Coster de na Perdiu, Cova d'en Pellisser, Font d'en Miquelet, Font de Son Jover, Forn de Calç d'en Pillell, Mirador de sa Senyora, na Castanyera, na Valentina, Paret de na Cometes, Pas de na Sabatera/Pas de sa Sabatera, Penyal d'en Xorc, Pla de na Gual, Pla de na Jovera, Pla de sa Senyora, Roca d'en Fortuny, Rota d'en Gallina, Rota d'en Negret, Rota de sa Madona, Rota des Guixer, Rota de n'Obrador, Rotlo d'en Bordoï, Rotlo d'en Capseta, Rotlo d'en Magí, Rotlo des Sabater, Serral d'en Monjo, Son Jover, Son Nicolau, Son Pere Jordi, Torrent d'en Miquelet, Torrent de Son Jover, Trast dets Eivissencs, Trast d'en Palou, Vinya de Son Jover.*

b) Topònims de l'hàbitat:

Construccions: *Boal de ses Fonts, Boal de ses Serveres, Caseta de s'Hort, Caseta de Son Jover, Corral de ses Cabres, Era de ses Fonts, Era de ses Serveres, es Cisternó, Molí de Baix, Molí de Dalt, Font de Dalt/Font de sa Boal, Racó de ses Cases Velles, Rota de sa Caseta, s'Aljub/s'Aljupot, Aljub des Pins Vesos, sa Carbonera/Caseta des Pastor, sa Cisterneta, Son Fortuny;*

Conradís: *Can Faies, Caseta de s'Hort, Cocó de sa Parada, Era de ses Fonts, Era de ses Serveres, es Noguers, es Rafalet, es Revellar/Rota des Revellar, ets Ametlers, Marjada de Baix de sa Miranda, Marjada de sa Figuera Vergunya, na Castanyera, na Mosqueretes/Rota d'en Dango/na Cerdana, na Valentina, Rocar de s'Olivar d'Enmig, Rota d'en Gallina, Rota d'en Negret, Rota de n'Obrador, Rota d'en Penasso, Rota de n'Ugó/Pla de n'Ugó/n'Ugó, Rota de sa Caseta, Rota de sa Madona, Rota des Guixer, Rota des Pi, Rota des Pujador, s'Hort, s'Hort Nou, sa Copa d'Or, sa Tanqueta, Sementer d'Enmig, Sementer de Baix, ses Beies, ses Guixes, ses Rotes, ses Serveres, ses Tanquetes, ses Tenasses, Son Jover, Son Nicolau, Son Pere Jordi, Tanqueta de Son Llarg, Tanqueta des Jai des Bou/Tanca des Jaç des Bou, Trast d'en Palou, sa Vinya, Vinya de Son Jover.*

Explotació forestal: *es Pinotells, Forn de Calç d'en Pillell, Rotlo d'en Bordoi, Rotlo d'en Capseta, Rotlo de sa Gaveta, Rotlo d'en Magí, Rotlo d'en Mateu, Rotlo de Baix des Puig, Rotlo de s'Alzina, Rotlo de sa Coma des Moro, Rotlo des Coster/Rotlo de s'Aljub, Rotlo de sa Figuera, Rotlo de sa Roca, Rotlo des Sabater, sa Carbonera/Caseta des Pastor, Trast dets Eivissencs;*

Comunicacions: *Barrera d'en Verd, Barrera de sa Coma des Moro, Barrera des Pujador, Camí de sa Coma, Camí des Moliners, Camí de ses Serveres, Carretera Vella d'Andratx, Coll d'Estellencs/es Coll, Coll de sa Moleta Rasa, Coll des Carniseret, Coll des Pi, Drecera de ses Voltes, s'Escaleta, Pas de na Sabatera/Pas de sa Sabatera, Pas des Cossi/Pas des Cossis, Pas des Puntals/es Pas, Pas dets Avencs, ses Voltes, Volta de s'Arraval.*

c) Altres:

Topònims metafòrics: *Coa des Rafalet, es Bisbe, es Castellet, sa Copa d'Or.*

Topònims religiosos: *Morer de Sant Joan, Pla de s'Ermita, Cova des Pla de s'Ermita.*

Topònims històrics: *Barrera de sa Coma des Moro, Coma des Moro, Era des Moro, Penyal de sa Coma des Moro, Rotlo de sa Coma des Moro.*

Topònims llegendaris: *Roca d'en Fortuny.*

Topònims qualitatiu:

Coloració: *sa Peña Vermella.*

Adjectius: *Carretera Vella d'Andratx, Cingle Redó/Cinglet Redó, Comellar des Garrovers Rossos, na Pelada, s'Hort Nou, sa Cova Llarga, sa Moleta Rasa, Torrent Major, Racó de ses Cases Velles.*

D'entre tots ells, destaca el subgrup dels topònims de l'hàbitat referits al conradís i on detectam tant els genèrics característics de la divisió d'aquest espai agrícola (sementer, tanca, marjada, hort, rota, parada) com el d'alguns conreus (olivar, vinya), a més de les omnipresents eres.

Els topònims antroponímics constitueixen un altre grup prou representat que es converteix en un clar indicador del grau d'humanització fixat a la toponímia. Dins aquest grup dels antropotopònims hi són presents els prenomes, a vegades sota forma

hipocorística (*Mateu, Miquelet, Pere Jordi, Magí, Jaumot, Nicolau*); els cognoms (*Verd, Ferrer, Jover, Gual, Fortuny, Obrador, Bordoi, Jover, Palou, Pellisser*); els malnoms (*Faies, Flac, Pillell, Cometes, Xorc, Gallina, Negret, Capseta, Monjo*); i també apareixen els oficis (*moliner, pastor, carnisseret, sabater, guixer*) i els personatges de la pagesia tradicional (*senyora, madona*) sense comptar altres personatges anònims amb connotacions històriques (*moros*).

La proporció d'antropotònims femenins és inferior respecte dels masculins i es troba representada pels *Coster de na Perdiu, Mirador de sa Senyora, na Castanyera, na Valentina, Paret de na Cometes, Pas de na Sabatera/Pas de sa Sabatera, Pla de na Gual, Pla de na Jovera, Pla de sa Senyora* i *Rota de sa Madona*.

Finalment, també denoten la presència de l'home els topònims relatius a les construccions, l'explotació forestal, les comunicacions i un petit i heterogeni subgrup format pels topònims metafòrics, els religiosos o hagiòtopònims, els topònims de caràcter més històric i llegendari i, com a darrera curiositat, els que informen sobre alguna qualitat com la coloració o a través d'adjectius.

ELS NOSTRES ENTRANYABLES REIS MAGS

Tradicionalment es considera que els simpàtics Reis Mags són tres, de noms Melcior, Gaspar i Baltasar. El primer seria d'edat avançada i cabell canós, el segon ros, i el tercer jove i de raça negra (segons Beda, el negre seria Gaspar), i ofereixen al Nen Jesús llurs presents: or, encens, mirra.

A l'Evangeli de Sant Mateu, però, l'únic que en parla (2,1), es diu textualment: "...heus ací que uns mags vinguts de les regions orientals arribaren a Jerusalem". És a dir, es tractava d'uns "mags". No tres, ni reis. I no es diu res de llurs noms. Encara que el nombre de tres sembla ésser suggerit pels regals, no hi ha seguretat: a la catedral de Colònia estan *enterrats* els "quatre" Reis Mags, i en llengua armènia són dotze, cada un amb el seu nom.

En la majoria de llocs són tres, però els noms difereixen força. Vegem-ho:

Llengua siríaca: *Kagpha, Badilma, Badakharida*.

Llengua grega: *Apellicon, Amerin, Damascon*.

Llengua hebrea: *Magalath, Galgalath, Serakin*.

Llengua etiòpica: *Ator, Sater, Paratoras*.

JMAiO